

2017

СКРОН

«Не очікувана знахідка в поліському болоті»

*... Копач - дослідник довго копирсається в землі, доки
натрапить на знахідку. І не факт що бодай якась ниточка
потягнеться в залежності від глибини викопаного. Зовсім інша
ситуація з пошуком в архівах. Тут навпаки будь-що витягнуте з
запиленої полиці тягне за собою інше, більш цінне.*

Автор: Савчин О.М.
Повість

20.11.2017

СХРОН

Автор Савчин О.М.

Виростити добрий урожай дано не кожному. Посіяти зерно, зібрати збіжжя, спекти хіб – то цілий технологічний процес, який потребує клопіткої праці. Ще більше клопоту передувє пошуковій роботі. Скільки зусиль потрібно затратити в історичних архівах, щоб знайти щось цікаве.

Копач - дослідник довго копирсається в землі, доки натрапить на знахідку. І не факт що бодай якась ниточка потягнеться в залежності від глибини викопаного. Зовсім інша ситуація з пошуком в архівах. Тут навпаки будь-що витягнуте з запиленої полиці тягне за собою інше, більш цінне.

Справжньої історії не знає ніхто. Адже живих очевидців вже немає. А те, що писалося, зазвичай писалося зацікавленими людьми, здатними поправляти, то й навіть навмисне перекручувати історію, так як комусь тоді було вигідно. Не один раз переписувалися події і виправлялися факти на основі попередніх матеріалів.

Тим не менше досвід дослідника вчить відрізняти реальні факти й фільтрувати їх з будь-якого мотлоху. Після багатьох сільських чуток до мене потрапила цікава інформація з архіву НКВС, відкритого і розтаємненого в наші часи. Відділи повстанців вчинили диверсію на німецький ешелон, в якому, крім військової техніки в одному з штабних вагонів перевозилися коштовності, вивезені з Рівного, тодішньої столиці України. В архівних паперах чітко вказувалося місце проведення диверсії - ліс поблизу Сарнів. Сама операція полягала у зруйнуванні залізничної вітки, якою ешелони йшли на фронт:

«Вночі між 24-25 червня відділи “Стального” і “Дороша” напали із засідки на потяг біля станції Немовичі. У результаті операції було ліквідована 150 спеціальних протипартизанських поліцаїв. Добиччю повстанців була велика кількість зброї та амуніції. У цьому бою було поранено декілька стрільців і, серед них “Стальний” і “Дорош”...

«... В передніх вагонах їхало 150 гестапівців карного загону. Вони верталися з погрому польських та волинських сіл, а в останніх вагонах були гармати, танки, амуніція та всякі припаси, в тому числі два сейфи з коштовностями...»

Заспані гестапівці ще не встигли відчинити двері своїх вагонів, щоб довідатися про причину зупинки поїзда, як у передніх двох вагонах пролунали постріли. Сотенний командир Ярема із другом Дорошем стріляли по карателях. Гестапівці пробували тікати через вікна, але влучні постріли не давали ворогам вирватися з пастки. Вранці повстанці зі зброєю, амуніцією та сейфами повернулися в ліс».

Отож, з надією розбагатіти, з ентузіазмом я взявся за пошуки сейфів. Теоретично увазі підлягала вузька смуга призалізничної місцини. Бурштину там не існувало, тож зазіхань копачів не було. Шукати по справжньому слід було на відстані кількох кілометрів за залізницею.

Придбав металошукач та «волинянку» військового взірця, благо після розвалу Союзу розпродавалося майно збройних сил і перебрався жити в ліс. Був місяць листопад. Проживши весь місяць в лісі видобув не один зіржавілий екземпляр зброї.

Обираючи підходящу місцину для можливого влаштування упівського схрону натрапив на колективне поховання. Поховані були явно місцевими жителями. Та обставина, що поховані не мали жодних регалій, свідчили про одне – поховання було місцем масової страти людей. Кілька куль знайдених серед кісток, підтверджували мої припущення. Я з особливою шаною ставлюся до таких місць. Тож витесав дубового хреста і встановив на сухому місці, неподалік від поховання, адже залишки кістяків тут траплялися повсюди..

Встановлення хреста забрало дорогий час. Ще тричі металошукач натрапив на одиночні поховання. Траплялися навіть зітлілі і зруйновані рештки схронів і ось наприкінці листопада, коли вже все осточортіло і хотілося махнути на все рукою і на зиму залишити пошуки, я знайшов два місця, де металошукач зафіксував значну масу якогось металу. Але розпочалася зима і продовження пошуку довелося відтермінувати...

Наступного року, ледь в лісі зійшов сніг, я вибрався продовжити заняття, розпочате в листопаді...

Слід акцентувати; за зиму я добре підготувався до експедиції. Запасся паливом, електрогенератором, спальниками, газовим і бензиновими таганками і всім іншим, що необхідно було в такі заходи. Навіть прихопив дві маскувальні сітки і військовий величезний намет. Спакував весь реманент на «волинянку» і рушив за пригодами...

Як тільки вмоє в руль з'явилася якась упевненість у майбутній перспективі. Упевненість та віра в удачу. Адже той, хто на виклики долі закачує рукави, рано чи пізно досягає мети.

Занедбана лісова дорога вела вглиб лісу. Колії ще восени розбиті лісовозами збереглися за зиму і поки по ним ніхто не їхав. Лише український джип, як поляки його називали «пан сам склепав» вперто ліз між коліями. Колеса місили глину, але для машини це перепорою не було. Пообіч поміж кинутого напівзогнилого гіллячя розрослися хащі чагарників, роблячи ліс непрохідним і непридатним ні до чого. У жодній країні не побачите щось подібного. Крали всі за весь час «незалежності», зуміли вщент винищити колись багату на ліс місцину. Дерево кралось похапцем. «Неділове» залишалося на місці рубки, а «грубий» кругляк вивозився за призначенням, перетворюючи лісників на багатіїв, інші люто заздрили і прийшовши до влади і продовжували «лікувати» ліс від короїда. Одна плеяда змінювала іншу і здавалося, що лісове багатство безмежне і жирувати ним українці будуть вічно.

Не вистачило. Забрало. Навіть тут, далеко від поселень, тепер робити нічого. Не лише дроворубам, а й грибникам, мисливцям, ягідникам, селянам з ближнього поселення – усім кого вабив ліс. Непрохідний чагарник утворив хащу. А величезна папороть звисла над розбитою колесами дорогою.

Машина всім своїм механічним нутромнапружилась, загуділа і зупинилась. Я виліз, брязнувши дверцятами, обійшов навколо. Так і є, сталося очікуване – мій всюдихід сів на «пузо». Колеса висіли над коліями і тепер навіть не допоміг високий кліренс машини. Але «Волинянка» хоч не «Урал», вона розрахована саме для такого бездоріжжя.

Скочивши за руль, я вивернув передні колеса і спробував дати взад, щоб вискочити з колії. Ввімкнув понижену передачу. Натиснув на акселератор. – Ну, рідненька. Ну

Всудихід смикнувся і викинувши колесами масну багнюку, остаточно завис. Вихід один. Лебідка. Розшивши тент ззаду машини, я витягнув домкрат і лебідку. Не була б це військова «Волинянка», щоб боятися такого трафунку. Підмостив під колеса гіллячя і вимостив ним вибиті лісовозами колії. Трос лебідки закріпив на товстій вільсі. Запустив механізм лебідки, трос затремтів струною і передок всудихода задерся. От і все...

Запустив двигун. Тепер помаленьку, спокійно на пониженій передачі мій «джип» ліз вперед. Через з десяток метрів вибрався на більш-менш транспортабельну дорогу. Машину кидало на ритвинах, передок по радіатор занурювався в коричневу від торфу багнюку, що розхлюпувалася пообіч і заліплювала вікна. Ось і місце розкопок.

- Ах. Біс тебе візьми! Загримівши піддоном машини у баюру, засипану листям, таки добрався на вибране минулого разу, місце розкопки.

Нарешті добрався. Руки тремтіли від напруження, в голові гуділо від азарту і хвилювання. Нічого страшного. Тепер залишається заспокоїтись. Випити кварту медової настоянки на перваку з поліських трав і спланувати роботу. Кварту

перехилив одним духом. Відпустило. З спини йшла пара. Настрій, - ліпшого не буває. Озирнувся кругом, прикинув. Місце для табору – кращого не знайдеш. Випадково чи ні, але лісу тут не вирубано. Старезні сосни вперемішку з ялинами величаво кивали своїми розлогими вітами. Від чого внизу було сухо і затишно. З'їхати якихось сто кроків і тебе ніхто з дороги не побачить. І то ці міри обережності - на всяк випадок, адже ліс вивезли, надворі рання весна і звісно в ліс ніхто не подасться. Та й до села далеко.

Добре, що вдалося добратися до самого місця пошуку. А інакше, якби доправив стільки реманенту? Плюс залишена машина на лісовій дорозі. Все зайві очі, які в такому ділі явно не потрібні

Сьогодні залишок дня присвятив організації табору. Необхідно відпочити, замаскуватися, напнути намет над місцем розкопок, прорити дренажні канавки, для стоку води від намету на випадок зливи, і вдарити шурфи. Звільнивши машину, розчистив місце і натягнув польський двохсекційний туристичний намет з гумовим дном. Постелив гумовий матрац, поверх розіслав спальник. По кутках намету розіслав реманент, на стілець поставив таганок, зверху почепив «летючу мишу». Включив світло, нарізавши копченого сала з консервованим огірком, наповнив квартиру силодатною рідиною, вмить розправився з вечерею. Навіть в таких умовах можна по райські жити. Жити незбагненно краще ніж в схроні. В наш час лише можна уявити, що то за життя було, – наче в могилі. Не проживши повстанських буднів усхроні, важко збагнути, про що думалось у підземеллі саме в ту мить, коли «Ванька» кидав гранату і кричав нашим хлопцям: «Здавайся!» Почорнілі не від страху, а від власної «могили», вони гідно виконували свою місію. Уявімо, на стелі чорна обшивка, бо зверху ллється вода, підлога теж чорна, а обличчя чорні – від бруду. Води у схованці не бракувало, але брудної води потім важко було позбутись.

Тут переважно переховувались у холодну пору року, а особливо, коли випадав сніг, бо в цей час вистежити вояків за відбитками на снігу було особливо легко.

А чи міг бути солодким сон у повстанця, коли кожної миті його сховок могли викрити? Радянськими спецслужбами було розроблено спеціальну систему пошуку схронів, які в Галичині йменували криївками. Демонстративно залишаючи район або село, оперативно-військова група чатувала в засідках на підпільників, які з необережності, втрачаючи пильність, виходили назовні та потрапляли у пастки. Спостереження велось і за господарями садиб, їхня надмірна послужливість та нервозність, частування питвом теж могли свідчити про розташування в них підпільних схронів з повстанцями. Під час пошуку більшовики використовували сталеві або дерев'яні щупи завдовжки 2-3 метри. Ними вони зондували долівку в хаті та ґрунт, а за допомогою гаків або залізних щупів на мотузці намагались зачепити та відкрити люк криївки, вхід до якої брали під приціл. Особовий склад у разі кидка повстанської вибухівки чатував на безпечній відстані, а потім у відкритий люк кидали газову гранату і «викурювали» отруйним димом, або осліплювали вояків УПА сигнальними ракетами. Це була жахлива, але геройська смерть!

Звісно, тривала самоізоляція в схронах дуже тиснула на психіку, тому вишкільне керівництво зобов'язувало солдатів дотримуватись усталеного розпорядку дня. Дозволити вилежуватись хлопці могли собі тільки у вихідні, а в будні у криївці була не менш сувора дисципліна, як і під час рейдів. У визначений час відбувались заняття за програмою вишколу керівних кадрів. Відпочивати, слухати радіо, читати книжки дозволялось лише ввечері та у святкові дні. Все було чітко сплановано по годинах: підйом, руханка, вмивання, ранкова молитва, сніданок, заняття, обідня перерва, післяполудневі заняття, вечеря, чищення зброї і вечірня молитва. Щоправда добу доводилось зміщувати на 12 годин – коли надворі стояла ніч, у вояків був день. У перші тижні створювали ілюзію більш-менш пристойного харчування. Потім починалися неприємності. Шлунок відмовлявся нормально функціонувати. Щоправда, кмітливі хлопці запасалися по селах добрячою кількістю самогону й цілющих трав. Випивати можна було, як і все решта, тільки за дозволом провідника або коменданта бункера». На таке життя повстанці йшли свідомо. Пробути у власноруч збудованій схованці без денного світла 4-5 місяців коштувало неабиякого здоров'я!

А вже навесні сині, бліді, але з ясними очима, які помалу звикали до денного світла, повстанці готувались до нових рейдів. Не важко уявити, якими виснаженими вони виходили на світ білий зі своїх підземних сховищ! Лякались, певно, самих себе. Ця рідна домівка-схрон не просто зберігала їм життя, а ставала ще однією віхою надії

Здогадатися, і то з натяжкою про життя жінок зі спогадів самих учасниць:

"Воліла б жити в холодному лісі, ніж у такій клітці, – писала про перебування в повстанському схроні взимку 1945–1946-го Марія Савчин, псевдо "Марічка". – Постійно почувалася втомленою, боліла голова, не смакувала їжа. Від нафтової лампи почервоніли очі, і я не могла навіть писати на машинці". Інша повстанка – Степана Ханкова, псевдо "Носача", – ділилася: "Хто не був у криївці, той і не уявляє собі всіх труднощів, які доводиться в таких умовах долати, особливо жінкам – через обмеження у воді. Тяжко і тому, що жили разом з чоловіками. Наприклад, нам, жінкам, виділяли на день склянку води, і хочеш пий чи що, – більше виділяти не можна було. Навіть якщо митися, то тільки ваткою зі спиртом: протирали обличчя і шию, щоб трохи освіжитися, а воду залишали на інші потреби".

Жінки в Українській повстанській армії були кур'єрами і зв'язковими, розвідницями й інформаторами Служби безпеки, опікувалися пораненими, працювали в підпільних друкарнях, займалися пропагандою, готували повстанцям їжу, прали одяг. "Така проста справа, як прання білизни, в той час була дуже небезпечною і вимагала чимало відваги, – пише у спогадах Катерина Вітко-Стах, псевдо "Зозуля", яка була в УПА санітаркою та зв'язковою. – Отримавши кілька мішків білизни, розподіляли їх між жінками. Треба було не тільки випрати, але й виварити, а не було ні порошоків, ні мила, ні навіть відповідних умов для цього. А як непомітно висушити таку кількість прання? Жінки прали на 113 дерев'яних дошках. Це була тяжка і небезпечна праця. В кожну хвилину могло над'їхати військо і куди тоді з такою кількістю білизни?

"На наших дівчатах лежав ще обов'язок годувати партизанів, які вечеряли і снідали в селі, – згадувала Олена Лабай. – Боївка шість-сім осіб приходила до - якогось господаря, і господиня готувала їм вечерю. Деколи ми, дівчата, тій господині приходили допомагати. (...) Партизани приходили їсти до людей, що жили трохи багатше, що мали що їсти, і люди їм не шкодували".

Не були рідкістю в УПА випадки, коли молоді люди закохувалися та створювали сім'ї. Щоправда, на одруження пара повинна була отримати дозвіл від командування. Рядовому й нижчому за званням командирів його видавав окружний провідник, а окружному – крайовий. Перепон не було, якщо обоє наречених були в підпіллі – і він, і вона постійно на виду. Значно складніше було отримати згоду на так званий "мішаний" шлюб – коли повстанець хотів повінчатися з дівчиною, яка жила на легальному становищі. Такі пари підпільний провід розглядав дуже ретельно. З'ясовували, зокрема, чи наречена не буде намовляти чоловіка вийти з підпілля, чи через неї МДБ не намагатиметься його завербувати в агенти. Командир повстанця розмовляв з нею, придивлявся й вирішував, давати згоду чи ні.

Шлюбна церемонія зазвичай зводилася до таємного вінчання і проходила в колі найближчих бойових побратимів. Усе відбувалося скромно, лише зрідка – із музиками, танцями й піснями.

Після одруження повстанці зазвичай намагалися вивести своїх дружин із підпілля й "легалізувати" в інших регіонах Західної України чи навіть за кордоном. Та були жінки, які постійно перебували в бункерах зі своїми чоловіками. Як-от Антоніна Король – дружина командира УПА Ярослава Мельника, псевдо "Роберт".

Вони познайомилися в її рідному селі Войнилів на Івано-Франківщині. Ярослав зайшов на подвір'я Королів і попросив напиться води. Дівчина винесла горня. З того дня вони почали зустрічатися. Антоніна закінчувала Львівський медінститут. Одного дня – саме їхала із села на випускний вечір – на залізничній станції до неї підійшли кілька незнайомих і попросили надати допомогу важкопораненому. Замість випускного Антоніна потрапила до лісу. З підпілля вона більше не виходила: у тій партизанській групі командиром був її Ярослав.

Подружжя жило здебільшого в підземних бункерах. Там у них народилися близнята – хлопчик і дівчинка. І діти, і матір були ослаблені. Антоніна, переодягнувшись у селянський одяг, спершу спробувала передати сина своїм родичам. Та дорогою дитина померла від виснаження. Доньку ж таки вдалося переправити в село. Вона більше не бачила батька й матері: обоє загинули 1 листопада 1946 року. Приблизне місце їхньої криївки видав агент МДБ, який втерся в довіру до "Роберта". Але схрон так добре був замаскований, що солдати безуспішно шукали його кілька днів. Аж доки не випав невеликий сніг – над криївкою він почав швидко танути. Повстанцям крикнули, щоб здавалися. Ті відмовилися. Зав'язалася перестрілка. Коли закінчувалися набої, усі, хто був у криївці, застрелилися.

«Крім того, існував побутовий сексизм. Особливо він проявлявся у криївках. Вважалось, що крім виконання своїх професійних обов'язків, жінка має виконувати так звані необов'язкові функції, наприклад, куховарити.

Яскравим прикладом цієї дискримінації є те, що деякі керівники підпілля видавали накази про те, щоб знищувати жінок, яких вважали важкою ношею. Зокрема, влітку 1945 один з командирів — Юліан Матвійов давав наказ про те, аби знищити підпілля. Так один верховинець отримав наказ позбутися своєї жінки. Він був змушений дезертирувати і разом з нею переховуватись від свого командира.

Відомі й випадки сексуального насильства. Його причиною була перш за все була сама мілітарна культура і культ фізичної сили. Часом це сприяло виникненню невмотивованої агресії, що поширювалась на тих, хто у владній ієрархії займав нижчі позиції. Деякі командири зловживали своїм положенням і змушували жінок надавати сексуальні послуги.

Таким чином багато підвладних своїм командирам жінок ставало їхніми коханками. Де є ця межа між добровільними і недобровільними відносинами? Особливо тоді, коли жінка не має влади і боїться піти проти свого командира» - стверджувала кандидатка історичних наук, молодша наукова співробітниця Інституту українознавства ім. Крип'якевича НАН України Марта Гавришко під час ефіру на "Громадському радіо".

Ось так роміруючи про конспірацію і життя в схронах, які повстанцями так називались через прямі функції – схоронення; щільним брезентом накрив намет, а на машину напнув поліетиленову накидку і маскувальну сітку. Розклавши продукти і речі на заздалегідь припасовані на каркас тенту полочки перетворив всюдихід на комірчину. Сорокалітровий бідон, наповнений водою з криниці, зайняв місце на сидінні водія. Припасований до бідона шланг давав змогу користуватися водою, не відчиняючи машину, прямо в жиловому наметі.

Поки, що все. Достатньо. З таким маскуванню можна спокійно користуватися світлом від автомобільних акумуляторів. Їх було два – один запуслав двигун, інший освітлював намети, обладнані економними світлодіодними ліхтарями.

Акумулятори через конвертер заряджались від сонячних панелей, встановлених на даху автомобіля. При тривалій негоді і недостатньому освітленні їх можна буде підзарядити від бензинового електрогенератора; знав, куди їду, бензину припас достатньо. Проблеми з водою не існувало, адже за тридцять кроків від машини, під пагорбом жебонів струмочок з криниці. Тож розчистивши її, я отримав усі необхідні цивілізаційні зручності. Встановлений намет над місцем розкопки давав змогу проводити роботи за будь-якої погоди і часу доби. При похолоданні можна обігріватись при допомозі вогнища, випускаючи дим через щілини в наметі, не боячись, що хтось його запримітить...

За допомогою автоматичних камер відеоспостереження на дорозі на відстані півтора кілометра контролювався на рух весь сектор. При появі руху на відповідна камера вмикалась і відео ефірно передавалось на ноутбук. При цьому звучав

спеціальний сигнал тривоги. Скажу наперед, за весь період роботи камери спрацьовували лише на птахів і великих звірів. Зайців і людей камера не фіксувала. Зрозуміло, що у таку пору, по такій розбитій дорозі, до того ж дощенту у вирубаний ліс навідуватися ніхто не буде.

В подальшому, я не раз пересвідчився в практичності прийнятих рішень. Була рання весна, мочило часто, якщо не кожен день, то через день; мокрий сніг змінювався зливовим дощем, а у військовому наметі вистачало світла, було сухо, тепло і затишно...

Ну, що ж, можна працювати і відпочивати цивілізовано, при світлі. В таку пору року тут не буває нікого, і все ж таки... Тож,зручніше вмостившись, розкрив ноутбук. Тихо зашелестів гаджет і засвітився екран. Звісно, найперш відкрив сайт з прогнозом погоди – на цій місцині інтернет тягнув пристойно. Переглянувши кілька сайтів, я закрив ноутбук. Погоду обіцяли перемінну зі значним потеплінням на Великдень. Що ж не дарма припхався з Закарпаття на Полісся. Адже не єдиним хлібом живе людина. Азарт захоплення не дає сидіти спокійно. Я впевнений, коштовності в цьому лісі повстанці сховали точно.

Спати не хотілося. Заплющивши очі, згадував своє дитинство. Адже, я родом з цих місць. Добре пам'ятаю, як колгоспники під час обідньої перерви, на скиртуванні соломи завзято переконували, що повстанці знищили німецький ешелон і взяли багато добра всякого, навіть коштовності були. Повстанці вирили навмисне дубовий схрон і сховали ті коштовності. На значну відстань в ліс їх вони не могли доправити, там болотяна місцевість, для коней непрохідна, а негорючі броньовані сейфи дуже великі і важкі були... Згадав все прочитане про схрони. У яких місцях і як вони будувалися? Виявляється, далеко не кожен дослідник історії ОУН та УПА в деталях розуміється на схронах, криївках, бункерах:.

« Однією із форм конспірації було переховування. Партизани УПА найчастіше переховувались у добре замаскованих схронах, використовуючи багатотисячолітній досвід будівництва різноманітних укриттів, від початку першого тисячоліття від Різдва Христового аж до середини ХХ століття. Переховуватись доводилось місцевим жителям від численних нападів кочівників, карпатським опришкам від польських і австралійських регулярних військових загонів, і споруджували сховища для довготривалих переховувань своїх синів, які підлягали мобілізації до польської чи австрійської армії [16, с. 3-5] та ін. На особливості будівництва таких схронів мало вплив землянкове будівництво, яке було поширене серед наших предків протягом багатьох століть. Вони споруджувались як тимчасові житла після татарських руйнувань населених пунктів у XVI-XVIII ст., у роки Першої і Другої світових воєн.

У схронах-складах (арсеналах) УПА зберігалася зброя, яка була здобута під час боїв партизанів з окупантами. Повстанці організовували засідки на транспорт зі зброєю, амуніцією, продуктами, що відправлялися на фронт. Під час відступу угорські військовики часто добровільно віддавали українським повстанцям зброю,

інше спорядження. Траплялося, що після роз'яснення фронтовикам-червоноармійцям про мету боротьби УПА та запевнення повстанців, що вони воюють не з ними, а з частинами НКВС і більшовиками, ті не чинили найменшого опору при нападі партизанів на військо- вий транспорт, а то й самі повідомляли про перевіз зброї. Збирало зброю з місць боїв і місцеве населення та передавало повстанцям.

У 1972 році склад військової амуніції і зброї був відкритий в с. Загвіздя Тисменицького району біля урочища Могила. Його розрив екскаватор, що добував глину для цегельного заводу. Виявлені в схроні речі (військове спорядження, зброя тощо) забрали працівники Івано-Франківського обласного управлін- ня КДБ. У листопаді 2003 р. знову ж таки в цьому урочищі екскаватор розрив на глибині 2-3 метри від поверхні пагорба підземні ходи до бункера, який так і не був розсекречений НКВС. Про інший такий склад згадував респондент В. Люклян. Він знаходився в лісовому яру за 1 км від села Лицівка Рожнятівського району. Цей яр було вибрано через його розгалуженість. На куті одного з розгалужень був замаскований склад (магазин) розміром 6х18 м. Вхідні дерев'яні двері шириною два метри закривалися на кілька замків. Саме приміщення було переділено поздовжньо підпорами на три секції: посередині коридор, по боках магазини, які пе- регороджувалися на секції. Висота складу – біля двох метрів і з нахилом у глибину. Стеля, підлога й стіни вистелялися кругляками .

Другий схрон-магазин теж знаходив- ся в яру за 600 м від цього ж села Ли- цівка, площею 4х6 і висотою до двох ме- трів. Зброя, амуніція та інше потрапили сюди внаслідок роззброєння двох угорських дивізій, які відходили не по шосе, а навпростець “Козацьким шляхом”. Один із сотенних, перевдягнутий в німецьку форму регулювальника та два партизани на мотоциклах на перехресті зустрічали відділи, про які попереджували на вершинах навідники. “Регулювальник” направляв ці відділи в різні напрямки, де їх чекали партизанські зало- ги. Забирали зброю, одяг, взуття і возами або машинами відвозили до схронів [33, с. 3-4]. Такі схрони будували штрафники або смертники. У кожній із секцій окремо зберігалися зброя, одяг, продукти, медикаменти. Про існування їх знали лише кілька людей. Зв'язок складу з командуванням та організаційно-мобіліза- ційним відділом здійснювався через партизанську пошту ...»

Виходить, я знайшов третій. Отож «покопати» прийдеться по чорному. Насамперед прокопати шурфи і мацнути на всі боки, де фонить металошукач, знайти вхід В одному місці земля просіла і там прилад аж зашкалював, не залишалося сумнівів – під землею багато металу, а подаль ще одне таке місце. Мабуть повстанці похоронили сейфи не в одному схроні? На всяк випадок...

Наступного дня проснувся на світанку. Вчора не встиг, тож в першу чергу на місці розкопок встановив військовий величезний намет. Щоб не заважала негода і була змога довше копати, адже у лісі темніє скоро, світає пізно – змонтував освітлення.

За день пробив шурфи, розмітив контури. Металошукач фонило так, що мусив взятися до розкопок. Копав не довго. Штик лопати вперся в щось тверде.

- Ого!... - вирвалося з грудей. Серце пришвидшено в грудях затріпотіло. – Невже?

В наметі вже стемніло. У вечірній ліс вже забралася ніч. Тож ввімкнув світло. По тілу пробігли мурашки. Всього колотило. Усе ж мокре. Цілий день копав. Затерпла поясниця й пекли долоні. Слід зупинитися, необхідно перепочити, а завтра з першими проблисками світанку взятися до роботи. Відіспатися. Адже ранок від вечора мудріший.

Спати. Але, що поробиш, коли не спиться. У такому стані потрібен душ, але де ж його тут знайти? Лише уявив, як гарячі потьoki струменіли по тілу, оживлюючи і освіжаючи сутність. В голові рояться надойдливі думки. Згадалася давня сварка з колишнім фронтовиком зі сходу.. Він наче демон розповідав про свою місію визволителя таких же українців.

- Такі, як я також були бійцями тієї армії – Червоної. Наша робота не полягала в тому аби рватися в атаку «за Родину, за Сталіна», не треба було закривати грудьми амбразури, як міфічний Матросов, не горіти в палаючих танках і літаках. Це обов'язок простих холопів, яких недоморили голодом, недоказували в катівнях та не згноїли в Сибіру. Ми йшли собі позаду і пильнували тих, аби вони йшли на подвиг без жодного іншого варіанту. Хоча ці хлопці часто йшли на подвиг і без нас.

- Я здогадувався, що Сталін виконує волю диявола. І саме він в образі такого ж диявола Жукова Костянтина поставив завдання дуже просте: знищити хохлів якомога більше. Так при форсуванні Дніпра загинуло сотні тисяч українців. Скільки ж тоді трупів пливло Славутичем! І западенців треба було усіх вивезти до Сибіру. А під час війни, щоб не розміновувати німецькі мінні поля, їх треба кинути на ці поля. Хто виживе, знову кинути - доля така.

- У нас на Західній Україні особливо багато роботи. Адже ліси кишіли бандитами.. Їх і шукати не треба було – вони самі прийшли. Повстанці напали на наш відділок. Це було блискавично і несподівано. Дві години тривав бій. Вони билися відчайдушно і підходили все ближче. Я без розбору смалив зі свого автомата крізь розбите вікно і думав, чому ми кадрові військові не можемо дати раду цим бандитам..

- У вікно залетіла граната, його кинуло ще зовсім юне хлопчечко. Граната відскочила від підлоги і рвонула. Я відключився. Коли розплющив очі побачив, як повстанці визволили з нашого віділку своїх побратимів..

- Мені повезло, я вижив. І знову громив схрони, криївки, бункери. Упівці мстили, їм допомагало місцеве населення. Коли ми заходили в села, церковні дзвони сповіщали про наш прихід - і люди ховалися в лісах.

-Тоді ми призвичаїлись діяти хитріше; перевдягались у бандерівців. Нам поступила команда, розпитати місцевий люд знайти бандерівський схрон із коштовностями. Ми його шукали по усій окрузі і попутно виявляли повстанців. Вдалося довідатися лише про те, що сейфи бандерівська служба безпеки завантажила на трофейну німецьку танкетку і поховала в багні болота поблизу Гути Степанської.

-Акції приборкання чинили систематично. Одного разу ми зайшли в село і я бачив, як люди щиро нас пригощали, а ми лише посміхалися... Розбрелися по обійстях, перевдягнулися у своє і почали розправу над селянами. Не вирвався ніхто. Найперше взялися за дівчат, їх ґвалтували, хто. Як хотів. Хто опирався, розстріляли. Село спалили... Не розумні ви, хохли, не розумні.» - зробив свій висновок енкаведист.

З тяжким каменем на серці від згаданого, я заснув...

А зранку очі розплющилися ще удосвіта. Дивно, але відчував себе бадьори. Вийшов зі спального намету, хапнув свіжого повітря. В тумані дерева здавалися багатоголовими хижими драконами. Швидкоруч вмився. У наметі запахло кавою, яка весело булькотіла на таганку. Вкинув до рота два шматочки копченого м'яса з житніми сухарями, запив кавою і забрався під військовий намет. - Що ж тут? Лише б не якась бочка з під соляри, яку забули лісо розробники. Адже за часів Союзу, щоб списати паливо, мовби за виконану роботу, бочки з паливом хоронили в землі.

Скочивши в яму, обдивився. Вчора не перевірів дренажні канали кругом намету, тож після нічної зливи залило все розкопане. Півдня вичерпував воду. Лише після обіду почав копати. Штик лопати раз від разу натикався на тверде. Дзенькоту не було, значить не метал. Але ж колгоспники твердили, що повстанці сейфи заховали в дубовому схроні. Значить необхідно вперто копати, копати і ще раз копати... Лише розкопки відкриють сховане під змлею.

Ось і воно. Двадцять сантиметрів убік – той самий ефект. Копнув глибше – і знову те саме. -Знайшов. Що це? Бандерівський схрон, чи танкетка? А може танкетка у схроні? – таких «може» в думках промайнуло безліч, доки під лопатою не почувся дзенькіт. Руки запрацювали активніше і з землі почали вимальовуватися контури прямокутного отвору закритого товстим залізним листом, подібним на щит з тяжкої німецької гармати. Це були двері якогось складу. Залишилося зовсім мало; пробратися всередину схрону.

Сил забракло. Тіло вимагало відпочинку.

Виглянув з робочої палатки. Струменів дощ. Майже стояла ніч. Вмився в палатці, благо води було вдосталь. Хлюбався, довго змиваючи з тіла втому. Передягнувся в сухе вбрання. Вечеряв із закритими очима. Заліз в теплий спальник і заснув. Спав погано.

СХРОН

День є день. Працювалося легко і швидко. Швидко відчистивши болото, побачив іржаву поверхню, майже таку, як у гармати. Помилки не було, це лаз в схрон. Дивина та й годі! Про таке не доводилося читати. Такий собі бункер?

Просувався у глиб, розширюючи вхід. Взяв кирку і відхилив щит. Відкрилася печера, у повітрі запахло мореним дубом. А потім...Кортіло залізити всередину, але думка про замінування викинула мене з ями. Очі бачили, а голова відмовлялася сприймати дійсність. Це все таки був схрон, дубовий схрон. І не замінований, бо ж уже давно злетів би в небо, коли гатив киркою по кришці дверей.

Ввімкнув налобний ліхтарик і спустився в схрон. Він був пустим, лише під протилежною від входу стіною стояв невеликий танк. Одна гусениця вгрузла в болото, він чого він здавався перекошеним. Оглянувши техніку, по бортових знаках ініціював, що це німецький легкий танк. Такі трофейні танки були й на озброєнні в повстанців...Зробив знімки ... Отже все співпадає – я мабуть натрапив на коштовності повстанців?. Якщо не на коштовності, то на танк точно. Це теж великі гроші – більше мільйона гривень.

Вискочивши нагору, я інтуїтивно озирнувся. Чого, питається ? Сюди ж в таку пору ніхто не поткнеться. Та й відео спостереження не подавало ніякого попередження... Все, можна мити руки і до кави випити настоянки - медовухи. Заслужив...

Кава зварилася швидко і зручно уместившись на пеньку в наметі, розкрив ноутбук, розслабився перехиливши квартиру і попиваючи каву продовжив «копати», але в іншому просторі – інтернеті.

Будь-який дослідник знає, як треба вчинити з подібною знахідкою, якщо вже так поталанило. Кожна бойова машина мала заводський номер. Номер фотографується і виставляється в інтернеті. Номер танка ідентифікується і далі все залежить від талану самого дослідника – бути похованим у ямі чи отримати величезні гроші, адже колекціонери – люди багаті. Все трапляється на долі дослідника, одне не виключає іншого.

Погортавши інтернет - сторінки з відповідними сайтами, пересвідчився остаточно; в схроні схоронений чеський танк Pz.38(t), який використовували німці з самого початку війни на східному фронті.

При 9,7-тоннах танк озброєний 37-мм пушкою «Шкода» А-7 з довжиною дула 47,8 калібру і початковою швидкістю бронебійного снаряда в 762 м / с, а також двома 7,92-мм кулеметами vz.37. Боекомплект забезпечує 72 гарматні постріли і 2700 кулеметних патронів.

На танку використовувався двигун «Прага» ЕРА, шестициліндровий, карбюраторний, рядний, рідинного охолодження потужністю 125 к с. при 2200 об / хв.. Така потужність дозволяла танку розвивати швидкість до 48 км / г на шосе і близько 20 км / ч по місцевості. Запас ходу складав 230 км. Танк обладнався шестишвидкісною планетарною коробкою передач (п'ять швидкостей уперед і одна - назад) і **багатодисковим** головним фрікціоном сухого тертя.

Виявляється, в операції «Барбаросса» брали участь 17 німецьких танкових дивізій. Щось з них були озброєні чехословацькими танками: 6-я танкова - Pz.35 (t), інші - Pz.38 (t). Як відомо, на 22 червня 1941 року на Сході, включаючи резерв Головного командування Вермахту (2-я і 5-я танкові дивізії), було зосереджено близько 3680 танків і штурмових гармат. Таким чином, Pz.38 (t) склали 17% танкового парку Німеччини того періоду. В подальшому частини 3-ї танкової групи воювали під Смоленським і Вітебськом.

Весною 1943 року Pz.38 (t) були практично вилучені з бойових танкових частин Східного фронту. Так, перед початком Курської битви вони мали тільки в 8-му і 20-му танкових дивізіях - три та дев'ять одиниць відповідно. Всього на 1 липня 1943 року в Вермахті налічувалося 204 боєздатних танків цього типу. За станом на жовтень 1944 року (цього місяця завершується статистика по Pz.38 (t) у Вермахті, було ще 229 цих бойових машин..

За допомогою всезнаючого інтернету танк ідентифіковано, тепер лишилося довідатися, що знаходиться в танку?

- Мабуть повстанці використовували схрон, як гараж, а може просто сховали його до кращих часів.

- Поки, що відкривати його не хотілося Невідомість лякала, але цікавість перемогла.

Вдалося відкрити люк механіка, бо над баштою навис накат стовбурів накриття схрону.

Розчаруванню не було меж. Танк був пустий...Така тяжка робота виявилася дармовою. Я шукав коштовності, а не танк. Навіщо він мені? Зайвої баламути мені не потрібно!

Але все ж, задля годиться, провів поглиблену розвідку в інтернеті при допомозі ноутбуку і виявив:

«8 жовтня 1943 р. чота УПА із загону ім. Коновальця організувала засідку на шляху Костопіль—Сарни.. Про це стало відомо німцям, які направили підрозділ для того,

щоб знищити партизанів. Загалом німців нараховувалось до 200 солдатів, яким допомагав легкий танк. На допомогу повстанцям прибула ще одна чота, яка оточила німців з тилу. Німці почали відступати. Танкісти навіть не спробували рятувати ситуацію, а стали розвертати бронемашину та застрягли в болоті. Екіпаж покинув танк. Повстанці організували 20 пар волів та сотню селян, які допомогли витягнути танк із болота. Бойову машину надалі використовувався в УПА.

В умовах радянської окупації УПА вимушена була відмовитися од дій великими відділами та використання важкої зброї, в тому числі танків. Тож протягом кількох років в арсеналі УПА було 8 танків, 1 танкетка та 3 бронеавтомобілі. Здебільшого вони були законсервовані у підземних бункерах, адже до рук НКВС протягом 1944—1955 рр. потрапило всього два бронеавтомобілі...»

Після такої інформації з'явилися невдоволення і дратівливість, які явно свідчили про прихід депресії. Я по своїй натурі та по життю одинак. Появилось передчуття, що втрапив в халепу. Проте вдіяти нічого не міг, та й не хотів. Надто багато негативу важкою брилою лежало на душі. Негативного у плані співпраці та довіри до інших.

Склавши ноутбук, я натяг спальника на голову. Якщо дихати усередину, тепло відчувається навіть під час такого похолодання, яке завжди трапляється на Поліссі перед Великоднем...

Наближалися Великодні свята. А там розквітне ліс і появляться ягідники і грибарі. Тож слід законсервувати свій скарб і, як колись повстанці, знову сховати танк до кращих часів, мінімум до наступної пізньої осені...

Не приведи Господи до тих кризових подій, у яких головним інструментом справедливості вважається танк – миттєвим спалахом промайнула крамольна думка.

Після консервації та маскуванню місця розкопок я повернувся додому. Не встиг акліматизуватися, як мій знесилений тяжкою фізичною працею організм вразив вірус Зостера. Зненацька прострілюючи, наче блискавкою, головні болі на півроку виключили з активного життя. А ще через півроку, Путін закрив олімпіаду і відкликав свого посла з України. Здавна таке відкликання означало війну. Почалося. Що ж тепер з нами буде?

Для старого немає ліків ні від страху, ні від депресії, що стала наслідків після перенесеної хвороби. На дощ чи дощ, чи будь-яку перемену погоду у мене нили перевтомлені суглоби і боліли кості. Від старіння організму ліків немає, ще не придумали.

Я не міг зосередитись на чомусь заспокійливому. Війна стукала в наші українські двері у вигляді образів якіїось «зелених чоловічків», танків і «градів».

- Невже справдиться та крамольна думка, що закралася при консервації схрону? Досі не вірилося, що нахабний сусід, котрий постійно клявся у своєму

СХРОН

братерстві так підло вдарить. Я себе заспокоював, що Україна велика і сильна країна. А виявилось: велика, але точно не сильна. Розвалена армія і зрадливе командування і як виявилось завербоване ФСБ здали без бою Крим.

Звісно, Росія без нашої держави перетвориться на просте ханство. Така ситуація вже була – після Переяславської ради. Просто – Мокша, Московія. Скільки часу пройшло від тоді, як Богдан Хмельницький уклав з царем угоду? 360 років... Якщо взяти один рік за один градус, то виходить – коло. Отже все крутиться по колу, а воно замкнене.. Невже знову Росія, як колись при Катерині знищила Січ, захопить наші землі. Невже буде знову Малоросія? Хто нам, крім нас самих, допоможе?

В тривозі, біля телевізора, минали пекельні дні. І ось, якогось вечора, по одному з українських каналів промелькнув сюжет, що в болоті на Поліссі знайшли і відкопали танк.

Кореспондент на фоні світлин схрону і танка захоплено повідомляв:

- – Люди поряд заготовлювали дрова, натрапили на кимось недавно розкопаний і замаскований льох, у якому зберігався німецький танк. Один з очевидців зробив знімок. Виявилось – це дубовий схрон воєнного періоду...

Два місяці тому до сільради звернулися рівняни. Просили дозволу витягти з болота військову техніку. Місцеві депутати погодилися. Підприємці найняли в Житомирі бронетранспортер із лебідкою та вантажівку.

– Обіцяли, що після технічної експертизи і оцінки танка дадуть частину грошей на потреби села. Або ж відремонтують дорогу, – пояснює мешканка села, в околицях якого буловивлено знахідку.

– Самі до нас не приїхали, а відправили виконавців-житомирян. Та коли ті підігнали до болота техніку, з'ясувалося, що інших потрібних дозволів у них немає. Зранку біля схрону на шукачів чекали місцеві представники Служби безпеки України та рятувальники. Підприємці згорнули роботи і до вечора виїхали з села. Танк рекувізували і вивезли спеціальні державні служби.

Шкода, що так сталося. Значить, так мало бути, хоча й подекують, на чорному ринку за стару військову техніку можна вторгувати кількості тисяч доларів.

Даю стовідсоткову гарантію, що це був знайдений мною танк, адже бортовий номер відповідав номеру танку з моїх світлин, зроблених при консервації схрону. Сюжет повторювався кілька разів на інших каналах, тож помилка виключена – то був мій танк...